

Ludmila D. COJOCARU

Doctor în istorie, conferențiar, cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetare și Inovare al Universității de Stat din Moldova, proiectul științific 20.80009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii*; membru al Secției Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte a Academiei de Științe a Moldovei. Domenii de preocupare: antropologia culturală, etnologia deportărilor, studii de istorie orală. Cărți editate: *Exercițiul memoriei*, vol. I. Chișinău, 2019 (co-editor: E. Postică); *Arhivele memoriei: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească. Memorii. Documente. Studii de caz. Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova*, vol. I, tom. 1, 2, 3, Chișinău, 2016–2019; *Românii în Gulag: memorii, mărturii, documente*, vol. I, II, Chișinău, 2014–2015 (co-editor). Editor invitat la Revista „History and Anthropology” pentru numărul tematic *Politics and Performance in South-Eastern Europe*, Routledge, vol. 24(1), 2013.

COPIII ȘI RĂZBOIUL ÎN MEMORIILE SUPRAVIEȚUITORILOR GULAGULUI (II)

Al Doilea Război Mondial, însoțit de represiuni, deportări, evacuări, decese și epidemii, a generat un număr imens de orfani îmbrăcați în zdrențe, înfomețați și bolnavi, considerați un „pericol pentru idealurile sovietice”. În prima linie de instituții antrenate în „lupta cu vagabonzii” și transformarea lor în „copii ai statului” erau centrele de plasament temporar și de triere, subordonate direct structurilor de represiune. [1, p. 376-377] După o prelucrare sanitar-medicală, timp de două săptămâni minorii erau supuși unor verificări privind „dispozițiile anti-sovietice” și, totodată, se întreprindea o anchetă în vederea identificării părinților, rudelor sau a persoanelor apte să-i ia sub tutelă, în special pe cei cu vârsta de până la 14 ani. Minorii care nu-și regăseau familiile, erau repartizați conform instrucțiilor administrative în următoarea ordine: 1) copiii cu dizabilități erau internați la casele speciale ale Comisariatului Poporului al Asigurării Sociale; 2) infractorii juvenili cu vârsta peste 11 ani care aveau nevoie de un regim special – în coloniile educaționale de muncă din jurisdicția OGPU/NKVD; 3) copiii sub vârsta de 3 ani, inclusiv, și copiii care au suferit de boli infecțioase sau care aveau nevoie de tratament erau plasați în instituțiile medicale subordonate Comisariatului Poporului pentru Sănătate; 4) copiii „normali” și copiii „dificili”

de la 4 la 14 ani care nu aveau încălcări ale legii – la orfelinatele din jurisdicția Comisariatului Poporului pentru Educație; 5) copiii surzi și nevăzători – în școlile speciale ale Comisariatului Poporului pentru Educație [2]; 6) iar minorii cu infracțiuni comise erau deferiți judecății, în conformitate cu Decretul CCP din URSS, din 4 aprilie 1935. Aceste decizii erau luate în baza caracterizărilor depuse de educatorul și de medicul centrului de plasament temporar și, în cele din urmă, cu aprobarea personală a șefului de centru, numit dintre ofițerii OGPU/NKVD. Menționăm că, indiferent de instituția în care urmau să fie redișlocați – orfelinat special pentru „copiii dușmanilor poporului” sau orfelinat obișnuit, nemaivorbind despre instituțiile disciplinare –, acești copii, fiii și fiice ale persoanelor arestate, deportate sau condamnate în lagăre au fost permanent în vizorul structurilor represive sovietice [3].

Numărul persoanelor care au trecut prin instituțiile pentru „copiii statului” nu este cunoscut, deși amploarea fenomenului este evidentă. Documentele de arhivă relevă doar unele din aspectele administrative și funcționale ale instituțiilor de stat [4; 5; 6]. Informația privind trăirile și strategiile de supraviețuire ale absolvenților minori rămâne în afara rapoartelor, statisticile și notele informative evitând să adu-

că prea multe detalii în cazul minorilor marginalizați, al copiilor născuți în închisori și lagăre, al copiilor din familiile represatilor și deportatilor, al copiilor rămași orfani din cauza foametei sau caliciți din cauza epidemiilor, traumelor de muncă ori gerurilor aspre. Surse care ilustrează experiența lor de viață aflăm mai curând în patrimoniul muzeelor și în literatura memorialistică. La fel, mărturiile copiilor „dușmanilor poporului”, „trădătorilor de patrie” și „culacilor” din RSS Moldovenească, valorificate în cadrul proiectelor științifice din ultimii ani, oferă surse relevante în formă de narațiuni, jurnale, foto-documente, obiecte personale. [7]

Apelul la „tutela statului”: prețul și condițiile supraviețuirii

Perioada războiului a constituit apogeul extinderii rețelei instituțiilor pentru „copiii statului” și creșterii considerabile a numărului de internări în aceste instituții. [3] Antonina Grecu-Galețchi [8] (a.n. 1935), deportată la vârsta de 6 ani, împreună cu sora mai mare și cu mama, în 1941, din comuna Dondușeni, județul Soroca în satul Žirnovka, raionul Pichtovka, regiunea Novosibirsk, și care avea să se afle la orfelinatul din Pichtovka până la vârsta de 12 ani, povestește:

„În '44 organele sovietice și-au dat seama că tare mulți copii erau rămași pe drumuri. Și ruși de acolo, băștinașii, erau mulți pe stradă. Primeau femeile de la război *po-vestcă* că bărbatu-său... [e luat pe front sau e mort] și femeile, tare multe, își ieșeau din minți. Mai în scurt, era ceva de groază... Și rămăneau copiii, și-i luau pe la spital, erau tare mulți copii orfani. De-atâta în '44 s-a organizat orfelinat. Întâi, orfelinatul era în Jurkovka sau în Vdovino, pe urmă – la Pichtovka, în centrul raional. Ne-au adunat pe toți și ne-au dus la orfelinat. [...] Greu! Noi eram copii ai nimănui. Copii de stradă. Umblam cu cerșitul. În '42-'43 umblam așa, vagabonzi. Iarna dormeam prin băile oamenilor, acolo fiecare om are baie, în fundul grădinii. Ziua ne duceam și ne uitam unde iese fum din baie și seara ne duceam și dormeam acolo, că nu se încuiau.

Era ger peste 40 de grade.” [9, p. 127]

Relatările victimelor deportărilor și repressiunilor politice din RSS Moldovenească atestă trăiri ambigue față de prețul și condițiile supraviețuirii în instituțiile speciale pentru minori (centre de plasament temporar și triere a minorilor, orfelinate, colonii de muncă). Apelul la „tutela statului” este perceput, în primul rând, ca recunoaștere a neputinței familiei de întreținere a copiilor și iminența unor situații dramatice (deces, arestări, îmbolnăviri), dar și ca asumare a pericolului de pierdere a legăturilor de sânge, uneori pentru totdeauna. În acest context, evocarea persoanelor grație cărora s-a reușit evitarea internării în instituțiile speciale pentru minori străbate ca un fir roșu mărturiile supraviețuitorilor, devenind un moment-cheie în narativizarea repressiunii. Ion Savin [10, p. 54] (a.n. 1930), deportat la vârsta de 11 ani, împreună cu mama și alți patru frați, în 1941, din satul Grozești, raionul Nisporeni în RSS Kazahă:

„Eram toți cu mama. Nu ne-a dat, cum alții au lepădat copiii, la casa de copii... Cu mama am fost permanent, nimeni nu se dezlipise de mama.” [11, p. 191-211]

Valul de copii deportați în 12-13 iunie 1941 din RSS Moldovenească a fost cel mai expus distribuirii în centre de plasament temporar și triere a minorilor și orfelinate. Această situație a fost determinată de arestarea capilor familiei și direcționarea lor forțată în lagărele de muncă [12, c. 166] și dezastrul războiului care bântuia așezările speciale. Lucia Scorțescu [13] (a.n. 1932), originară din comuna Baroncea, raionul Drochia, a fost deportată la vârsta de 9 ani de una singură, în 1941, în satul Žirnovka, raionul Pichtovka, regiunea Novosibirsk. Mama ei, Ecaterina Scorțescu [14], își ispășea la acel moment pedeapsa de trei ani de închisoare în orașul Perm', iar tatăl Vasile Scorțescu [15] a fost scos din vagon chiar la prima staționare a eșalonului cu deportați și dus în lagărele din Irkutsk. Ajunsă la locul deportării, Lucia Scorțescu a reușit să evite plasarea în orfelinat grație unei femei cu sufletul mare – Ecaterina Rotaru – care a ținut-o sub aripă, împreună cu copiii ei, până la revenirea mamei din închisoare:

Lucia Gacina (a.n. 1936), originară din com. Ustia, r-nul Dubăsari, în ajunul deportării din 12-13 iunie 1941 în reg. Omsk, unde va fi plasată în orfelinat cu schimbarea datelor de identitate [37].

„Eram a nimănui! Vroiau să mă ia, să mă dea la orfelinat, dar tanti Catea a zis: «N-o dau! Dacă copilul e cu mine, așa mi l-a dat Dumnezeu, las' să steie la mine!»” [16]

Istoria lui Virgiliu Mironov [17] (a.n. 1931), deportat în 1941 din satul Slobozia-Varâncău, raionul Soroca în regiunea Tomsk, a fost la fel de dramatică. În timpul dislocării, după separarea forțată de tatăl său, Alexandru Mironov, și pierderea legăturii cu mama, Nina Mironov, Virgiliu Mironov a rămas în grija unei mătuși care, la scurt timp după sosirea în localitatea unde au fost deportați, îl va preda în orfelinat. Despre circumstanțele în care s-a produs rupearea legăturii dintre fiu și mamă, aflăm din mărturiile Valentinei Bandac, fiica Ninei Moronov din a doua căsătorie:

„În drum spre locul de deportare, mama l-a pierdut pe Vergilică și timp de un an nu a știut nimic de el. S-a întâmplat această mare tragedie din motivul că mama terminase pâinea și i se rupea sufletul când se gândea că trebuie să-și culce copilul flămând. În va-

gonul de alături se afla cumnata mamei cu copiii și ea l-a luat să mănânce, să doarmă cu copiii ei până dimineață. [...] Noaptea, o parte din vagoane au plecat într-o direcție necunoscută, copilul rămânând cu cumnata mamei. [...] Mătușa a fost nevoită să-l dea la un orfelinat, cu atât mai mult că nu dispunea de niciun document care ar fi identificat gradul de rudenie dintre ei.” [18]

Pericolul pieirii din cauza frigului, bolilor, foamei plana mai ales asupra copiilor din familiile numeroase și asupra celor cu un singur părinte. Unele mame s-au expus pericolului încercând să ofere copiilor câțiva pumni de semințe sau cartofi, luați pe furiș din proprietatea statului, în consecință au fost condamnate și trimise în închisoare:

„Natalia Dascălu [19]... Au găsit ascunse la ea niște semințe. Să vă povestesc. Le-au dus în ziua ceea la vânturat sămânța de in și seara le controla prin buzunare, că să nu ia ceva cu ele, și i-au găsit niște semințe de in în încălțări la femeia asta, ce încălțări

Virgil Mironov (a.n. 1931) în uniformă de străjer, s. Slobozia-Vărăncău, com. Slobozia-Cremene, jud. Soroca, 1939. Urmare a deportărilor din 1941, va fi plasat într-un orfelinat din reg. Tomsk, unde se va afla până la revederea cu mama, în 1942 [37].

avea și câtă sămânță – nu știu, dar știu că au judecat-o. Numai ea a scăpat cu viață în anul acela. Restul, toate femeile au murit, vara.” [9, p. 96]

Nefiind în stare să le asigure copiilor hrană și adăpost, în ciuda eforturilor disperate, singure aflându-se la limita puterilor (și forțate să recurgă la cerșit, vinderea obiectelor personale, muncă cu ziua etc.), mamele mureau. Iar după ele mureau și copiii. Profira Guțu-Racu [20] (a.n. 1929), deportată la vârsta de 12 ani, în 1941 din satul Scăienii de Sus, raionul Dondușeni, împreună cu mama și trei frați, în satul Žirnovka, raionul Pichtovka, regiunea Novosibirsk:

„Mămunea a fost cu cerutul, că și eu am îmblat [*plânge*]... dar nu avea ce-ți da nimeni, că și ei nu aveau, că cartofele le-au

uscat pentru front... la stat... și mâncau și ei cojile de *brucvă*, de *tiurneps*, și care mai avea mai multe coji – îți da un pumn, dar dacă nu – nu-ți da. Da’-ți spun, că și eu am umblat cu cerutul... Mămunea, când s-a întors de la un sat, Dal’njaja Poljana, a venit înghețată și fără de nimic, da’ acolo erau tot moldoveni, cred că ea a știut, au mai fost sfătuiți de dâșii mai înainte de s-o tras ea și s-a dus și, când s-a întors înapoi, ea de-amu a căzut de putere. Apu, a murit, dragă! Ridicam mâna așa-ia [*arată și plânge, și continuă să povestească*], plutea apa... și a murit mama. La o bucată de zi, ori și o zi, a murit fratele. [...] S-a pus jos lângă mămunea și a prins a umbla nările, a foi, s-a înălbit și a murit. Și nu zăbavă, la o zi, a murit și Tosica... Și am

Lucia Scorțescu (a.n. 1932), originară din comuna Baroncea, raionul Drochia, a fost deportată la vârsta de 9 ani de una singură, în 1941, în satul Žirnovka, raionul Pichtovka, regiunea Novosibirsk [37].

rămas eu singură, eu cu trei morți, și abia caldă și eu, cum eram.” [21, p. 306]

După dispariția mamelor, copiii care se mai aflau în viață aveau puține șanse de supraviețuire fără ajutorul maturilor:

„Mătușa Catinca Galețchi [22] prin iulie a murit, vara. După ce a murit ea, întâi Iuliu a murit, pe urmă și Aurel, amândoi copii, băieții cei mai mici ai lui Simion Galețchi au murit amândoi. Copiii tot acolo au fost îngropați, ei au murit imediat după mama lor, prin august. Oamenii au ajutat să-i înmormânteze, că nu mai era mama lor. Care nu au murit vara, au murit iarna, de-acum spre '43. Mai în scurt, din femei în vârstă n-a mai rămas nimeni până în iarna următoare. Au fost răcite din iar-

nă, erau slăbite și vara au murit toate. Când au arestat-o pe Dascălu, eu mă gândeam că mama mea a murit, nu a fost judecată... Mă gândeam că era mai bine să mori decât să fii judecat...” [9, p. 125]

Atestăm cazuri când anume persoanele străine, dintre localnici sau dintre cei deportați, interveneau prin orientarea acestor copii către instituțiile statului, ca formă de salvare în timpurile tulburi de război pe care le străbăteau cu toții:

„Am ieșit din țințirim și eu, și ei. Eu șed în drum: să mă duc la baraca ceea, n-ai ce căuta, că nu-i nimeni. Când acolo, merge un paznic la fermă, cine era el Dumnezeu știe, da' omul era de pe loc, și mă întâlnește, cum eram eu în mijlocul drumului, și-

Frații Păgănu: Anatol (a.n. 1933), Semion (centru) și Boris în timpul aflării în orfelinatul din loc. Pichtovka, reg. Novosibirsk, 1945 [37].

mi zice: «Не ходи, детка, туда-сюда, а то умрешь и ты... Иди во Вдовино... устроишься в детдом и останешься, останешься хотя ты...»[23]” [21, p. 307]

Până la intervenția statului, oamenii locului ajutau copiii în măsura posibilităților și din contul propriilor familii:

„După ce au murit Iuliu și Aurel, am rămas eu, Petrică și Gabriel. Umblam prin sat cu cerșitul, prin pădure după pomușoare, să nu murim de foame. Dormeam unde găseam, că n-aveam loc permanent. De-acum învățasem rusește: «Дайте, Христа ради!» Țin minte, o familie avea copil mic și m-a luat la ei, vreo două săptămâni am stat cu copilul, și mă hrăneau.” [8, p. 126]

Și Anatol Păgănu [24] (a.n. 1933), originar din satul Onești, raionul Edineț și deportat în

1941, la vârsta de șase ani jumătate, împreună cu mama însărcinată cu al cincilea copil și cu alți trei frațiori, în localitatea Dal'njaja Poljana, raionul Pichtovka, regiunea Novosibirsk, ține minte ajutorul oferit de localnici. După decesul mezinului Dumitru Păgănu și a surioarei în vârstă de câteva luni, născută în deportare:

„[...] mama s-a îmbolnăvit în luna martie 1943 și a murit. Iar noi, trei fii ai ei, am rămas singuri. Până în septembrie, ne-am hrănit din ce se îndurau oamenii să ne dea, căutam prin gropile cu gunoi osișoare de pește și coji de cartofi. O vreme, directorul fabricii de pâine a reușit să facă rost pentru noi de cartele de pâine, câte 200 de grame de pâine pentru fiecare. Aceste cartele le legam la gâtul frățiorului mai mic, Boris. Într-o zi, când el a adormit, cineva a tăiat ața și

Lucia Taut (a.n. 1934) în clasa a III-a, după plasarea în orfelinatul din r-nul Pichtovka, reg. Novosibirsk, 1944 [37].

a furat cartelele. Așa am rămas fără sursa de existență. În timpul verii eu am păscut porcii la o femeie și, în fiecare zi, primeam de la ea câte o bucăciță de pâine. Fratele Simion umbla cu prășitul grădinilor și primea pentru asta câte o străchinuță de supă. Și eu îl luam pe Borea de mânuță, pe calea ferată, și mergeam în fiecare zi să mâncăm cu el din supa ceea. La sfârșitul lunii septembrie s-a găsit o femeie, cea la care eu păscusem vara porcii, care ne-a trimis pe toți trei frați cu o căruță la orfelinatul din satul Ustoj, raionul Pichtovskij. Ne-a dat și două bucați de pâine pentru drum.” [24, f. 5]

Structurile represive au transmis în mod constant instituțiilor specializate copiii care au încercat sau erau predispuși să evadeze din deportare. În scopul revenirii în Basarabia și în căutare permanentă a surselor de existență, aceștia reușeau să se strecoare de sub controlul comen-

daturii, însă nu și al patrulilor de milițieni care colectau minorii vagabonzi din spațiile publice și, conform legislației timpului, îi predau în centrele de plasament temporar și triere a minorilor. Pentru o parte din acești copii, condițiile din orfelinate, școlile de meserii și chiar coloniile speciale încurajau recidivele de evadare, generând în mediul minorilor vagabonzi noi strategii de supraviețuire. Un caz elocvent îl regăsim în mărturiile lui Leonid Gavrilovici [25] (a.n. 1926), originar din satul Tudora, raionul Ștefan Vodă, deportat în 1941, împreună cu patru frați mai mici în satul Mihailovka, raionul Aktjubinsk, RSS Kazahă:

„Frații cei mai mici Grigore (13 ani), Dimitrie (11 ani) și Victor (9 ani) au reușit să fugă, în anul 1943. Atunci războiul era prin Ucraina și ei au socotit că sunt copii, și cumva vor ajunge la baștină. Eu i-am petrecut la gară și, când s-a pornit trenul cu

Lucia Taut (a.n. 1934) și fratele său, Nicolae Taut (a.n. 1936), cu alți copiii din orfelinat, r-nul Pichtovka, reg. Novosibirsk, 1945 [37].

soldați, cu arme, căci în tren nu se dădea voie, dar ei s-au aninat de scări. Trenul mergea repezitor și nu i-au dat jos, dar i-au dat pe mâna miliției în orașul Aktjubinsk. I-au trimis în aziluri de copii. Acolo erau mai mulți de ăștia [orfani] și cei mai mari le luau mâncarea și rămăneau flămânzi. Grișa și Mîchea au fugit de mai multe ori din azilurile acestea, îi prindeau și iar îi trimiteau înapoi. Dar Victor cel mai mic a rămas, el n-a fugit. Era de vreo 8-9 ani și a rămas acolo, și a fost în azilul cela zece ani, din anul 1943. El acolo a terminat 7 clase. Gri-gore avea deam' vreo 14 ani și l-au primit la școala de meserie din orașul Aktjubinsk, dar pe Dimitrie nu vroiau să-l primească că e mititel și el a trăit în pod la școala cea de meserii unde era Grișa. Se hrănea unde din târg, unde mai șterpeleau câte ceva și de-o masă acolo se hrăneau ei. Așa a durat un an de zile, ș-ap' peste un an l-au primit și pe el la școala cea de meserii." [26]

Strategiile de supraviețuire adesea dictau fraților și surorilor mai mari, după decesul ma-

melor, asumarea rolului de părinte. În condițiile foametei severe, sora mai mare a Antoninei Grecu-Galețchi, Mila Galețchi, a evitat până în ultimul moment plasarea surioarei mai mici în orfelinat:

„«Oi duce-o și eu pe Neta [Antoneta Galețchi]» – dar Neta avea vreo patru anișori, cinci, mai mult nu – «mă tem că nu vom dovedi să ne hrănim...»» [21, p. 307]

Alexandru Nastas [27] (a.n. 1927), deportat în 1941 din satul Văleni, raionul Vulcănești, în regiunea Akmolinsk, împreună cu mama și frații mai mici au avut aceleași ezitări. După decesul subit al mamei „din cauza dorului de copiii rămași acasă și de scârba celor de aici”, Alexandru urmează exemplul unei alte familii de deportați [28] și-l aranjează pe fratele mezin la orfelinat. Condițiile de viață în această instituție îl vor determina pe Vasile Nastas să evadeze din orfelinat și să revină printre frații săi, fapt despre care Alexandru își va aminti cu frustrare și multă supărare și peste ani:

„Alde Zgherea, în 1945, pe frații mai mici – Afanasie și Ileana – dacă a murit

mă-sa, i-au dus la casa de copii... Din urma războiului mulți copii au adus, erau 50-60 de copii orfani acolo. Și noi l-am dat pe Vasea. A stat o lună de zile, i-au furat cămeșa și pantalonii și a venit la noi: «Mă bat acolo...» De ce-l băteau? Că erau nebuni! Nu era ordine. Cu toate că era situația grea, l-am luat înapoi. Nu l-am mai dat, l-am crescut acasă.» [29, p. 85]

După despărțirea forțată de soții lor, criza foamei și disperarea de a-și pierde copiii determinau unele mame să-i transmită totuși sub îngrijirea statului. Este cazul Luciei Berezo-vschi-Taut [30] (a.n. 1935) originară din satul Dumeni, comuna Vărătic, raionul Râșcani, deportată la vârsta de șase ani în satul Žirnovka, raionul Pichtovka, regiunea Novosibirsk:

„După moartea bunicii, mama nu mai avea puteri să lucreze... noi sufeream de foame, dar avea grijă de noi o familie de învățători. Tot ei au avut grijă să fim duși la orfelinat. Mama venea din când în când să ne viziteze acolo...” [31]

Nemărginită era bucuria mamelor care reușeau să-și recupereze copiii din instituțiile statului, după o serie de impedimente birocratice, de restricții din partea administrației locale și, nu în ultimul rând, după ce suferința marca prin schimbări dramatice înfățișarea mamelor și a copiilor lor, făcând aceste revederi emoționante și traumatizante în același timp. Mai bine de un an de zile i-a trebuit Ninei Mironov ca să poată da de urmele copilului răătăcit. Mai mult, mama lui Virgil Mironov și-a riscat propria viață pentru a părăsi localitatea cu statut de așezare specială (loc. Gyngazovo, r-nul Șegarskij, reg. Tomsk) pentru a merge la orfelinatul unde se afla unicul ei fiu. Atitudinea comendaturii în acest caz elucida de fapt politica represivă a statului sovietic din această perioadă față de copiii deportaților:

„Adresa o știa, dar cum să ajungă acolo prin taiga? Șeful comendaturii Cepurnoj i-a răspuns mamei: «La război mor băieți și bărbați în floarea vârstei, iar dvs faceți caz în jurul unui copil!» Într-o criză de nervi, fiind în incinta comendaturii, mama l-a apucat de tunică și, scuturându-l, i-a stri-

gat: «Acolo e război, iar noi ne aflăm în spatele frontului. Nu ne-ați adus încoace pentru a ne ucide!» Dând drumul la tunică, mama a rămas cu toți nasturii în mână, i-a aruncat pe masă, zicându-i: «Dacă nu mă ajutați să-mi găsec copilul, împușcați-mă!» [...] Când s-a prezentat mama la casa de copii și a fost chemat Vergilică, ei nu s-au recunoscut decât pe voci, într-atât s-au schimbat ambii la exterior timp de un an de zile.» [32]

Politicele statului sovietic, în practică

Pentru a produce o masă a „viitorilor constructori ai comunismului”, statul sovietic recurgea frecvent la schimbarea identității copiilor prin indicarea unor nume și date false. Este și cazul fiicei lui Serafim și Natalia Gadcina [33] – Lucia Gadcina (a.n. 1934) – originari din satul Ustia, raionul Dubăsari, deportați în 1941 în regiunea Omsk. Dacă mezinul familiei, Iuri Gadcina (a.n. 1940) a reușit să-și păstreze legăturile cu neamul, Lucia Gadcina va fi înstrăinată prin acțiuni radicale:

„Au căutat-o rudele din România, mai ales sora mamei – Vica. A fost și contribuția preotului Țepordei. S-a implicat și Crucea Roșie. Au descoperind-o deja când era studentă. Avea numele schimbat, din Lucica în Liuba, iar locul și data nașterii erau fictive. Unul din semnele de recunoaștere a fost că ea a avut un semn la o mână, încă din copilărie.» [34]

Transferurile dintr-o instituție în alta aveau loc în cazul reorganizării sau a transferului între instituțiile diferitelor Comisariate ale Poporului sau mai târziu Ministere. Aproape imposibile, așa cum menționează cercetătoarea Catriona Kelly, erau transferurile dintr-o instituție administrată de NKVD în una dinafara acestei structuri, mecanismele legislative nefiind elaborate. Singura modalitate de a părăsi instituția „natală” era „alunecarea în jos” – cea mai ușoară cale pentru izbăvirea de un copil care creează probleme într-un orfelinat „normal” fiind transferarea lui într-o casă pentru copiii cu dizabilități sau, și mai rău – într-o colonie de muncă pentru mi-

Frații Nastas: Alexandru Nastas (a.n. 1927), Eudochia Vodă (a.n. 1927), Vasile G. Nastas (a.n. 1935), Claudia G. Nastas (a.n. 1930), loc. Nr. 37-Prigorodnyj, r-nul Șortandinskij, reg. Akmolinsk, 1946. Pe verso: „Spre amintire de la fratele tău Sândică. Ne-am scos în zilele Floriilor. Amintire din Kazahstan, de pe anu 1946/IV. De primit: Nina Gavrilovna Andoni” [37].

nori. [3] Circumstanțele care determinau astfel de „căderi” erau generate de stigmatul „copii ai dușmanilor poporului”, întreținut prin intimidări, tachine și abuzuri din partea administrației, dar și a copiilor din preajmă. Impactul asupra personalității minorilor este, peste ani, ireversibil. Recuperarea sentimentului demnității proprii și al respectului de sine presupunea un parcurs sinuos sub controlul statului totalitar, nicidecum în direcția formării „omului nou”.

Solidaritățile de neam, mai ales cele de sânge, se făceau resimțite în mediul „copiilor statului”, chiar dacă puteau aduce neplăceri sau învinuiri din partea administrației:

„Ne țineam împreună – frații Pagănu și noi doi – eu cu fratele Serghei. Anatol sărea să mă apere de fiecare dată din încăierările cu ceilalți copii din orfelinat.” [31]

„Și apoi la o vreme oarecare, cum o mai fost, ne păzeam și nu prea grăiam moldovenește. Cine știa vorba noastră? Nimeni!” [21, p. 308]

„Jocurile erau dure, încăierări cu băieții din sat sau cu copiii transferați din alte orfelinate. Ne băteam cu lanțuri, cuțite.” [24, f. 7]

Agresivitatea educatorilor sau a administrației, chiar dacă „nu avei nici ce bate în copiii ceia” [21, p. 309], nu ezita să se manifeste în cazurile de suspiciuni de „predispoziție antisovietică”:

„De ziua Pionieriei se aprindea un rug uriaș, în jurul căruia copiii cântau, ascultau istorii. Dreptul de a aprinde rugul pionieresc se oferea doar celor mai buni elevi. De acea dată, ca cel mai săruincios și exemplar elev, am fost ales eu. Dar chiar la începutul seratei mi-au apărut în fața ochilor toate peregrinările noastre, pierderea tatălui, moartea mamei, a surioarei și a fratelui. Și m-a cuprins așa o dorință de răzbunare, că am refuzat să aprind rugul și am fugit în pădure. Stăteam sub un tufar și plângeam de ciudă și de necaz. A doua zi, directorul orfelinatului m-a chemat în cabinet în toila nopții și a în-

ceput să mă certe că tatăl meu este trădător de Patrie, dușman al poporului, iar noi, copiii lui, deci suntem și noi dușmani. Și așa, câteva nopți la rând, prin presiuni încerca să mă facă a-mi fi rușine de tatăl meu. Dar eu nu mă dădeam la provocare și nu acceptam gândul că tata este dușman. Ca și mai înainte, îmi iubeam tatăl și îmi aminteam de el cu recunoștință. Reveneam noaptea în cameră și plângeam înăbușit, ca să nu mă audă nimeni.” [24, f. 5]

Amintirile despre condițiile de întreținere în centrele de plasament temporar și triere a minorilor, orfelinate sau colonii de muncă variază în funcție de experiența personală și condiția fizică a fiecărui copil, dar și de comparația cu situația critică în care se aflau la momentul plasării „sub tutela statului”:

„Mie îmi ajungea, pentru că eu eram mică și mai slăbuță. Pentru frații Păgănu mîncarea era totdeauna în neajuns. Țin minte că ei tot timpul își fărâmițau bucățile de pâine în buzunar, ca să le ajungă pentru toată ziua...” [31]

„În casa de copii ne dădeau câte 100 de grame de pâine. Pentru a ne întreține plăcerea mîncării, noi o făceam fărâmituri în buzunar și din când în când le puneam sub limbă.” [24, f. 7]

„Ne dădeau mîncare, nu era cine știe ce, dar era mîncare: că era supă cu varză și cartofi, că era un fel de brînză topită, pâine ne dădeau. Neagră era pâinea, că acolo seacă se făcea. Ne săturam. Eram până la 100 de copii. Odată intram la mîncare și sala de mese era până la o 100 de locuri. ... La orfelinat, după câte am tras, am nimerit foarte bine, căldură aveam, mîncarea aveam, nu eram cu gânduri rele, nu.” [9, p. 128]

Epidemiile, bolile, stările de slăbiciune erau parte a vieții din centre, orfelinate, colonii. Printre cele mai frecvente sunt menționate îmbolnăvirile de tifos. Am primit informații despre direcționarea copiilor bolnavi în spitalele din împrejurime, dar și mărturii despre decesul semenilor lor:

„La o vreme, m-am îmbolnăvit și m-au dus la *bolnița* ceea, tot cu tanti Liuba ceea, ei i s-o făcut milă, mai cocea coji de cartofi, un morcov, ce mai putea și mă ducea în closet și mă hrănea, și mă aducea înapoi la pat. Cât am șezut drept nu ți-oi spune, dar înseamnă că mult nu am șezut. Au venit și m-au luat înapoi la orfelinat, mai mult în *bolnița* n-am fost niciodată. Dacă aveai o durere de pîn-tece, ori de cap, mai era o boală de ochi... niște *trahomă* nu știu ce, că se răneau genele, apoi te ungea cu niște chiatră vînată, trebuie să fi fost niște creion de aista verde, ceva. ... De prin Briceva [...] fata lui Dlugaci [35] [Sabina] am găsit-o în *detdom*-ul cela, a murit acolo...” [18, p. 309].

Copiii erau tot timpul în căutarea mîncării, învățând să facă rost de ea fie prin cerșit și mila oamenilor locului, fie prin participare la muncile câmpului.

„Când am ajuns în orfelinat, la început nu voiau să ne primească. Bărbatul care ne-a adus însă a declarat că nu ne ia înapoi, pentru că nu vom supraviețui încă un drum. Și atunci ne-au primit. Ne-au îmbrăcat cu niște rochii vechi din tifon, în care noi mergeam la școală, ne jucam, urcam în copaci în căutarea ouălor de pasăre. Și la scurt timp s-au rupt. Ne era frig, era luna octombrie sau noiembrie. Dormeam într-o cameră mare, așternând pe podea un cearșaf. Ne înveleam tot cu prostirile, tremurând de frig, ne încălzeam unul de altul. Pe urmă ne-au cusut pantalonași, pentru băieți.” [24, f. 5]

„Apoi te mai trimitea după zară de la unt, că acolo era *zavod* de unt, că uneori duceam căldările cu lapte de la văcușoarele celea, mă trimitea tanti Katea: duceam zară și ne mai da cate un stăcănel, porție la kuhne. De pe loc erau vreo două, trei vaci și tanti Katea, mă chema când făta o vacă să mulg și o chilă de lapte îmi da... Știi, și acum, fără lapte nu pot. Dar îți spun așa, mult m-a săltat de la greu laptele cela călduț: cum îl mulgeam, ea îmi da o litruță și o beam, și era sufletul hrănit.” [18, p. 308]

Frații Nastas: Alexandru Nastas (a.n. 1927), Claudia Vodă (a.n. 1927), Vasile Nastas (a.n. 1935), Claudia Nastas (a.n. 1930), deportați din com. Văleni, r-nul Vulcănești în loc. Nr. 37-Prigorodnyj, r-nul Șortandinskij, reg. Akmolinsk, Kazahstan, 1951 [37].

De altfel, munca și instruirea prin muncă era esența educației sovietice dictate de instrucțiunile administrative și statutele instituționale. Copiii erau antrenați în cele mai diferite munci fizice: curățenia încăperilor, tăiatul lemnului și transportarea lor, recoltarea legumelor, recoltarea cerealelor și a inului, pregătirea fanului etc.

„Făcea de serviciu fiecare pe rând. Fiecare pentru camera lui pregătea lemne pentru foc. Mie și acum îmi place să despici lemnele. Educatorii erau tot timpul cu noi. Director la orfelinat era Medvedev Matfei, tot din deportați era.” [9, p. 127]

„De la Chiurt erau vreo doi băieți, mărișori – Mișa, Tolea și Vanea Curteanu

[36], unul lucra cu un bou, căra lemne din pădure. Ei de lucru cereau, tăiam cu beschia drucul – pe care-l puteai ridica! – și tăiai trunchișor, și pe urmă despici, că acolo cărbuni nu erau.” [8, p. 309]

„Eram implicați în diferite munci pentru orfelinat. În timpul verii coseam iarba pentru animale, aduceam fânul cu căruțele trase de boi. Iarna, pe 30-40 de grade frig lucram la pregătirea lemnului pentru foc, pe care trebuia să-l aducem la fel în orfelinat.” [24, f. 5]

În cazul coloniilor de muncă pentru minori, pregătirea pentru încadrarea în câmpul muncii era o condiție impusă de legislația sovietică:

„După absolvirea clasei a 7-a, am fost îndreptat la școala de meserii din Novosibirsk. Eu însă doream să-mi fac studiile la școala pedagogică, după care să merg la institut, visam să am studii superioare. Dar mi s-a spus categoric: «ești copil al statului și vei merge acolo, unde ești trimis!»» [24, f. 5]

În loc de concluzie

În perioada postbelică, cu scopuri de economie a resurselor materiale, statul sovietic a susținut cererile de restabilire a legăturilor dintre copiii din orfelinate cu părinții, rudele sau transmiterea lor în familii străine prin adopție sau tutorat:

„Alexandra Vasil'evna Malyševa tare vroia să mă înfieze. Sora ei era președinta *raispolkomului*, dar eu nu am vrut, eu vroiam să vin acasă. Sora avea șapte clase și a scris acasă, la bunica mea din Târnova. Bunica trăia bine cu soția *nacealnicului* miliți-ei din Târnova și aceea a scris o cerere din numele bunicăi, și a primit un document care a fost trimis la Pichtovka, la orfelinat. Bunica pe mine m-a cerut, ca să mă treacă mai departe în Moldova, dar directorul orfelinatului a fost atât de bun, că a trimis cinci copii în Moldova! Și un educator, Kukușkin Alexandr Petrovici, care ne-a adus: m-a lăsat pe mine, apoi pe Maria, apoi pe băieți, apoi s-a dus la Cernăuți. ... Am stat la orfelinat în '44-'47. În '47 aveam 12 ani.» [18, p. 129]

Despărțirea de orfelinat, indiferent de sentimentele care-i bântuiau la acel moment, era marcată de corul de bocete ale copiilor care, în cel mai fericit caz, își vor regăsi neamul și baștina la vârsta maturității:

„În *detdom* am fost din '42, cum am intrat, prin ianuarie, și până-n '45, vara, în mai. Lelea, Ileana Burunciuc, de pe tată Racu. Mi-a făcut chemare ... eu, pe la 20 mai, când mi-a dat foaia de drum *detdomul* și o rochiță acolo, și o sumcușoară cu niște *producte*, și mi-au dat 90 de ruble bani de drum, am venit la raion... Dar m-a petrecut cârdul cela de copii, ca la comédie, au rămas toți plângând.» [9, p. 311]

Note și referințe bibliografice:

1. *Постановление СНК СССР от 23 января 1942 г. № 75 „Об устройстве детей, оставшихся без родителей”*. In: С. С. Виленский и др. (сост.), *Дети ГУЛАГа. 1918-1956. Документы*, Москва: Международный фонд Демократия, 2002, с. 376-377.

2. Смирнова, Н.В. *Детские приемники-распределители – важнейшее звено в системе борьбы с беспризорностью и безнадзорностью несовершеннолетних*. „История государства и права”, № 20, 2008, <https://center-bereg.ru/d1020.html> (accesat: 1 septembrie 2021).

3. Катриона, Келли. *Дети государства, 1935-1953*. „Неприкосновенный запас”, № 2, 2008, http://www.intelros.ru/readroom/nz/nz_58/2390-deti-gosudarstva-1935-1953.html (accesat: 1 noiembrie 2021).

4. Pasat, Valeriu. *Calvarul: documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești 1940–1950*, Moscova: ROSSPEN, 2006.

5. Pasat, Valeriu. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1953)*, Chișinău: Cartier, 2011.

6. Виленский, С.С. и др. (сост.), *Дети ГУЛАГа. 1918–1956. Документы*, Москва: Международный фонд Демократия, 2002.

7. Programul de Stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940–1941, 1944–1953”, cu cifrul 15.857.06.02F, coordonat de prof. dr. hab. Anatol Petrencu.

8. Galețchi Anton P. (a.n. 1901) [1900]), Galețchi Feodosia S. (a.n. 1901) – soția, Galețchi Antonina [Antoneta] (a.n. 1925) – fiica, Galețchi Ludmila (a.n. 1927) – fiica, deportați în 1941, reabilitați în 1991 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, Chișinău: Știința, vol. II, 2001, p. 40). Precizările între croșete valorifică mărturiile consemnate de Antonina Grecu-Galețchi.

9. Virgiliu Bîrlădeanu, Ion Ghilețchi, *Antonina Grecu: „Să nu se piardă memoria aceasta”*. În: Elena Postică (editor), *Arhivele memoriei: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz. Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova*, vol. II, tom 2, Chișinău: Balacron, 2016, p. 127.

10. Savin Chiril N. (a.n. 1898), membru al Partidului Național-Țărănesc, condamnat în 1941 la privațiune de libertate conform art. 5813, a decedat la 13.XII.1941 în Ivdellag; Savin Sofia G. (a.n. 1903) – soția, Savin Petru Ch. (a.n. 1926) – fiul, Savin Ion Ch. (a.n. 1928) [1930] – fiul, Savin Afanasie Ch. (a.n. 1933) [1934] – fiul, [Savin Pavel Ch. (a.n. 1936) – fiul,] Savin Nicolae Ch. (a.n. 1939) – fiul, deportați în 1941 în Kazahstan, reabilitați

Frații Savin: Petru (a.n. 1926) (stânga), Ion (a.n. 1928) (dreapta) și Nicolae (a.n. 1939) (în față) cu mama, Sofia Savin, or. Terenozek, 1946. (Arhiva de familie a lui Ion Savin (a.n. 1928), deportat în 1941 din s. Grozești, r-nul Nisporeni în RSS Kazahă [37].

în 1990 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea memoriei...*, vol. III, 2003, p. 54). Precizările între croșete valorifică mărturiile semnate de Ion Savin.

11. Ludmila D. Cojocaru și Virgiliu Bîrlădeanu, *Ion Savin: „Toți prietenii mei erau în Kazahstan”*. In: Ludmila D. Cojocaru (editor), *Arhivele memoriei: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz. Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova*, vol. I, tom 1, Chișinău: Balacron, 2016, p. 191-211.

12. În baza datelor de arhivă, istoricul Valeriu Pasat indică cifra de 4.507 de persoane arestate și trimise în lagăre și, respectiv, de 13.885 de membri ai familiilor acestora deportați în așezările speciale (a se vedea: Валерий Пасат, *Трудные страницы истории Молдовы (1940-1950)*, Москва: Терра, 1994, стр. 166).

13. Scorțescu Lucia (a.n. 1932) – fiica, deportată în 1941, reabilitată în 1990 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea memoriei...*, vol. II, 2001, p. 95).

14. Scorțescu Ecaterina F. (a.n. 1904) – soția, condamnată în 1941 la 3 ani privațiune de libertate, și-a

executat pedeapsa în reg. Perm', reabilitată în 1990 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea memoriei...*, vol. II, 2001, p. 95).

15. Scorțescu Vasile Ch. (a.n. 1899), membru al Partidului Național-Liberal, acuzat de activitate antisovietică, condamnat în 1941 la 10 ani de muncă silnică, reabilitat în 1990 (a se vedea: Elena Postică (editor), *Cartea memoriei...*, vol. II, 2001, p. 95).

16. Interviu realizat de Viorica Olaru-Cemîrtan cu Lucia Scorțescu (a.n. 1932), august 2016, mun. Chișinău.

17. Mironov Alexandru I. (a.n. 1904), fost membru al Partidului Național-Liberal, condamnat în 1941 la 10 ani privațiune de libertate pe motiv că a instigat populația la rezistență împotriva Armatei Roșii, reabilitat în 1990; Mironov Nina F. (a.n. 1912) – soția, Mironov Virgiliu Al. [a.n. 1931] – fiul, deportați în 1941, reabilitați în 1990 (a se vedea: Elena Postică (editor), *Cartea memoriei...*, vol. III, 2003, p. 409).

18. Muzeul de Istorie și Etnografie din Soroca, Fond principal 11843, act de primire-predare nr. 5 din 2007, fila 4-5.

19. Dască Vasile F. (a.n. 1901), membru al Partidului Național-Creștin, fost primar, supus represiunilor în 1941; Dască Natalia D. (a.n. 1905) – soția, Dască Nicanor (a.n. 1928) – fiul, Dască Aurel (a.n. 1930) – fiul, Dască Daria (a.n. 1934) – fiica, Dască Valeria (a. n. 1935) – fiica, Dască Mihail (a.n. 1937) – fiul, deportați în 1941 din s. Corpaci, r-nul Edineț în reg. Novosibirsk, reabilitați în 1989 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei...*, vol. II, 2001, p. 189).

20. Racu Anton Ch. (a.n. 1896) – membru al Partidului Național-Liberal, fost primar, încadrat în „chiaburi”, supus represiunilor în 1941, a fost internat în lagărul Bobrovka, regiunea Sverdlovsk unde a fost omorât; reabilitat în 1990. Racu Alexandra I. (a.n. 1898) – soția, Racu Dumitru (a.n. 1931) – fiul, Racu Anastasia (Feodosia) (a.n. 1937) – fiica, Racu Ana (a.n. 1938) – fiica, Racu Profira (a.n. 1929) – fiica, deportați în 1941 în r-nul Pichtovka, reg. Novosibirsk, reabilitați în 1990 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei...*, vol. II, 2001, p. 75). Precizările între croșete valorifică mărturiile consemnate de Profira Racu. A se vedea și: Arhiva MAI, Fond 46, d. 1158, f. 6-29.

21. Valentin Arapu, *Profira Guțu-Racu: „Copii care au rămas în Siberia”*. În: Lidia Pădureac (editor), *Arhivele memoriei: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz. Cercetări realizate în localitățile din nordul Republicii Moldova*. Vol. III, tom 2, Chișinău: Balacron, 2017, p. 306.

22. Galețchi Ecaterina I. (a.n. 1898), Galețchi Veronica S. (a.n. 1926) [– fiica], Galețchi Gavril [Gabriel] S. (a.n. 1933) [– fiul], Galețchi Petru S. [(a.n. 1934) – fiul], Galețchi Ilie [Iuliu] S. (a.n. 1937) [– fiul], Galețchi Aureliu S. (a.n. 1939) [– fiul], familie de „chiaburi”, deportați în 1941 în reg. Novosibirsk, reabilitați în 1991 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei...*, vol. II, 2001, p. 40). Precizările între croșete valorifică mărturiile consemnate de Antonina Grecu-Galețchi.

23. Nu umbla, copilă, încolo-încoace, vei muri și tu, du-te la Vdovino... te vei aranja la orfelinat și vei rămâne măcar tu [vie]... (rus.)

24. Anatol Pagănu (a.n. 1933), *Notițe de jurnal*. Manuscris consemnat de Maria Pagănu, or. Edineț, 2015–2020, 15 file.

25. Gavrilovici Ion A. (a.n. 1880), fost primar, membru al Partidului Național-Țărănesc, supus represiunilor în 1941. Gavrilovici Maria S. (a.n. 1883) – soția, Gavrilovici Ștefan I. (a.n. 1912) – fiul, Gavrilovici-Tabuncic Ana P. (a.n. 1919) – nora, Gavrilovici Leonid T. (a.n. 1926) – nepotul, Gavrilovici Vasile T. (a.n. 1928) – nepotul, Gavrilovici Grigore T. (a.n. 1930) – nepotul, Gavrilovici Dumitru T. (a.n. 1932) –

nepotul, Gavrilovici Victor T. (a.n. 1934) – nepotul, deportați în 1941 în reg. Aktiubinsk, reabilitați în 1991 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, Chișinău: Știința, 2005, vol. IV, p. 100-101).

26. Interviu de Radu Dan cu Leonid Gavrilovici (a.n. 1926), or. Chișinău, 2017.

27. Nastas Gavriliu A. (a.n. 1884), deportat în 1941, reabilitat în 1991; [Vodă Maria St. (a.n. 1895) – soția, Nastas Alexandru G. (a.n. 1927) – fiul, Vodă Claudia D. (a.n. 1927) – fiica, Vodă Eudochia D. (a.n. 1927) – fiica, Nastas Claudia G. (a.n. 1930) – fiica, Nastas Vasile G. (a.n. 1935) – fiul, deportați în 1941 în reg. Akmolinsk (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei...*, vol. IV, 2005, p. 294). Precizările între croșete valorifică mărturiile consemnate de Alexandru Nastas.

28. Zberea (Zghera) Serafim N. (a.n. 1908), fost primar, membru al Partidului Național-Creștin, Zberea Victoria Z. (a.n. 1908) – soția, Zberea Vasile S. (a.n. 1926) – fiul, Zberea Afanasie S. (a.n. 1928) – fiul, Zberea Elena S. (a.n. 1930) – fiica, Zberea Nicolae A. (a.n. 1876) – tata, deportați în 1941 ca familie de „chiaburi”, reabilitați în 1991 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei...*, vol. IV, 2005, p. 294).

29. Ludmila D. Cojocar, *Alexandru Nastas: „13 iunie [1941] – ziua răstignirii deportaților”*. În: Elena Postică (editor), *Arhivele memoriei...*, vol. II, tom 2, p. 85.

30. Teut Anton N. (a.n. 1904), condamnat în 1941 la 5 ani de muncă silnică pentru apartenența la Partidul Național-Liberal. Teut Mila N. (a.n. 1910) – soția, Teut Lucia (Lucreția) A. (a.n. 1934) – fiica, Teut Nicolae A. (a.n. 1936) – fiul, deportați în 1941 în reg. Novosibirsk, reabilitați în 1989 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei...*, vol III, 2003, p. 220-221).

31. Interviu de Ludmila D. Cojocar și Virgiliu Birlădeanu cu Lucia Berezovschi-Taut (a.n. 1935), 2021, mun. Bălți.

32. Muzeul de Istorie și Etnografie din Soroca, Fond principal 11843, act de primire-predare nr. 5 din 2007, fila 6-7.

33. Gacinc[a] Serafim I. (a.n. 1895), membru al Partidului Național-Țărănesc, director al băncii din Rezina, condamnat în 1941 la detenție, reabilitat în 1990. Gacinc[a] Natalia N. (a.n. 1916) – soția, Gacinc[a] Irina I. [(a.n. 1965) – mama], Gacinc[a] Lucia (a.n. 1936) – fiica, [Gacina Iuri S. (a.n. 1940) – fiul], deportați în 1941 în reg. Omsk, reabilitați în 1990 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei...*, vol. II, 2001, p. 167). Precizările între croșete valorifică mărturiile consemnate de Lucia Cireș.

34. Interviu de Ludmila D. Cojocar cu Lucia Cireș (a.n. 1943), 4 august 2017, Iași, România.

35. Dlugaci Jacob A. (a.n. 1896), condamnat în 1941 la 5 ani de detenție în Ivdellag, reg. Sverdlovsk, decedat în lagăr (1943), fiind reabilitat în 1991; Dlugaci Eugenia O. (a.n. 1896) – soția, Dlugaci Sabina (a.n. 1925) – fiica, deportate în 1941 în reg. Novosibirsk, reabilite în 1991 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei...*, 2001, vol. II, p. 49).

36. Curteanu Alexandru I. (a.n. 1903), membru al Partidului Național-Creștin, condamnat în 1941 la 5

ani de detenție; Curteanu Eudochia V. (a.n. 1905) – soția, Curteanu Mina (a.n. 1926) – fiul, Curteanu Anatol (a.n. 1927) – fiul, Curteanu Ife (a.n. 1931) – fiul, deportați în 1991 în reg. Novosibirsk, reabilitați în 1990 (a se vedea: Elena Postică (coord. și red. șt.), *Cartea Memoriei...*, 2001, vol. II, p. 187).

37. Fotografii din colecția Centrului de Excelență Institutul de Istorie Socială ProMemoria, USM.

Copiii și războiul

în memoriile supraviețuitorilor Gulagului (II)

Rezumat. Al Doilea Război Mondial, pentru populația României de la est de râul Prut, a început odată cu anexarea din 28 iunie 1940, în baza protocolului adițional secret al pactului sovieto-nazist Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939. Astfel, perioada iunie 1940 – august 1944 în memoria comunităților băștinașe păstrează multiple amintiri traumatizante despre represiuni politice, arestări și deportări în masă, despre dezastrul produs de război și pierderile umane pe ambele părți ale frontului, inclusiv masacrul comunității evreiești și rome, epidemii, evacuări și distrugerii în masă – teme sechestrare îndelung cunoașterii istorice. Studiul de față își propune să elucideze imaginea războiului, reflectată în universul copilăriei unui segment de voci marginalizat de către discursul historiografiei sovietice – cohorta „copiilor dușmanilor poporului”, emergentă în primul an de sovietizare forțată în RSS Moldovenească. Memoriile lor privind evenimentele circumscrise celui de al Doilea Război Mondial constituie sursă importantă pentru studiile de sinteză asupra trecutului totalitar, dar și pentru cercetarea impactului politicilor de sovietizare asupra societății contemporane din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: copilărie, sovietizare, Basarabia, Războiul Doi Mondial, Gulag.

Children and the war

from memories of the Gulag survivors (II)

Abstract. The Second World War, for the population of Romania from the east of the Prut River, began with the annexation of 28 June 1940, based on the secret additional protocol of the Soviet-Nazi pact Molotov-Ribbentrop Pact of 23 August 1939. Thus, the period June 1940 – August 1944 in memory of local communities preserves multiple traumatic memories of political repression, mass arrests and deportations, war disaster and human losses on both sides of the front, including massacre of the Jewish and Roma communities, epidemics, evacuations and mass destruction – issues sequestered to historical knowledge for a long time. This study aims to elucidate the image of war, reflected in the childhood universe of a segment of voices marginalized by the discourse of Soviet historiography – the cohort of „children of enemies of the people”, emerging in the first year of forced Sovietization in the Moldavian SSR. Their memoirs on the events surrounding the Second World War are an important source for synthetic studies on the totalitarian past, but also for researching the impact of Soviet policies on contemporary society of the Republic of Moldova.

Keywords: childhood, sovietization, Bessarabia, the Second World War, Gulag.